

Borås Släktblad

Medlemsblad för Borås Släktforskare

Årgång 31 Nr 123 juni 2020

Hemmanet Björkäng

För lite mer än ett år sedan så såg jag ett foto på Facebook som Jan-Olof Börjesson lagt ut i gruppen Gamla Borås. Jag blev nyfiken på detta foto och fick lite mer information av Lasse Flyckt och även av ovan nämnde Börjesson, därefter började jag med egen research. Fotot föreställer bygget av Borås nya länslasarett (nuvarande SÄS, Södra Älvsborgs Sjukhus) och till vänster ser man boningshuset på hemmanet Björkäng som revs senare. Det var just det senare som gjorde mig nyfiken då det inte finns så många foton på detta boningshus.

Forts. på sid. 6-7

forts. från sid. 1

Lite om fotografiet

Fotot är hämtat från Sörmlands museums fotosamling och har tillhört Länsveterinär Torsten Segelberg vars personliga arkiv finns i museet, Länsveterinär Torsten Segelberg med familj i Nyköping samling. Fototitel är SLM P2013-2241-Borås lasarett byggs 1928, fotografen är okänd men fotot är daterat 4/3 1928. (Fotograf skulle kunna vara Frithiof Mörk i Borås som tagit samtida foton av objektet, men just detta foto saknas i Borås Stadsarkivs fotosamling). "Fotot har länsveterinären erhållit av sin bror Ivar Segelberg som var lasarettläkare i Borås". Det nya lasarettet började byggas 1926 och invigdes 18/1 1930.

Historik

Björkäng var en gård (ett hemman) med gamla anor och nämns redan 1545, beläget i Torpa socken och Vedens härad. I 1635 års jordebok omtalas ett halvt skattehemman Björkäng, vilket var beläget öster om Borås. År 1652 betecknas det som öde och s.k. skattevrak. Det hade därmed övergått i kronans ägo och staden (Borås) anhöll om att erhålla hemmanet för visst ändamål, detta godkändes inte och 1691 sökte staden åter förvärva detsamma. Inte heller detta lyckades och i 1719 års jordebok anges Björkäng vara indelat till Älvsborgs regemente (för-lades till Borås först 1914). Först 1742 lyckades Borås stad äntligen med sina ägor införliva hemmanet genom skatteköp. 1772 framgår "avhyst under Staden" och från 1890 eller 1891 införlivat med densamma. Exakt var hemmanets byggnader tidigare varit belägna är okänt, men någonstans kring det område som idag kallas för Salängen eller däromkring. År 1834 för-lades Borås Stads kolerakyrkogård till hemmanets ägor, de döda jordades på måfå i mossen (Om detta se Borås Släktblad årgång 22 nr

88, sept. 2011, sid 9-10, "Något om koleran i Borås"). Omkring sekel-skiftet 1900 låg dåvarande boningshus cirka 1500 meter ifrån Stadens planlagda område och över 500 meter från närmaste bebyggda plats.

P. A. Åkerlund

Förste arrendatorn

Under 1800-talets senare hälft utarrenderades hemmanets mark för bete men Staden ville att detsamma skulle bebyggas och lät 1884 genom offentlig auktion arrendera ut det på 20 år från 1885 till högstbjudande med vissa villkor, förrättningen skedde av Drätselkammaren. Den som vann auktionen var fabrikören och riddaren P. A. (Peter Andreas) Åkerlund (1822-1901) som har kallats för Boråsindustrins fader. Han startade Borås Wäfveri 1870, stod i spetsen för Druvefors Wäfveri startat 1872 samt Åkerlunds Bomullsspinneri grundat 1898. Enligt det arrendekontrakt som Drätselkammaren upprättade 1884 så gällde detsamma "det till Staden tillhöriga hemmanet En åttondels mantal Björkäng" med vissa stadgade villkor (14 st. punkter uppräknas), därtill kom en belägen skogsloft till tomten Nr 135. Arrendet gällde i 20 år från 1885 och häri förpliktigades att arrendatorn på egen bekostnad uppföra boningshus och uthus,

virke fick tagas från hemmanets skog gällande uthuset (tror att man med uthus här menade ladugård). Några boningshus eller ladugårdar fanns inte på här vid tidpunkten ovan. Vi kommer till byggnaderna nedan men vill först tillägga att Staden upplät 1894 Borås Skytteförening att anlägga en ny skjutbana av del av marken och här höll man till fram till 1929 då man flyttade till Gässlösa. En skyttepaviljong uppfördes 1905 som sedan revs eller flyttades. Denna plats användes också för olika idrottsevenemang i början av 1900-talet.

Brandförsäkringshandling Björkäng

Boningshus och ladugård

År 1894 eller 1895 (finns två olika uppgifter om byggnadsår) uppfördes ett boningshus i komplett skick innehållande tre rum, två kök, två förstugor, tamburer och källare, av arrendator Åkerlund som lös egendom. Huset hade måtten 9.60 x 7.42 x höjd 4.45, öppen veranda (senare inglasad) 3.00 x 1.33 x höjd 2.67, köksförstuga (förstukvist) 3.00 x 1.19 x höjd 2.37. Byggnaden uppfördes i trä och var i ett plan med vindsvåning samt källare. Elektrisk belysning tillkom först efter 1916.

År 1896 uppfördes ladugårdsbyggnaden (ibland benämnd ladugårds och lagerbyggnad), uppförd dels av trä och dels av sten. Här insattes också vandringshjul inklusive växelverk för dragning av träkolsverk och hackelseverk. Måtten på denna var 28.20 x 12.10 x höjd 6.22, vid gaveln fans ett hemlighus (avträde) med mått 2.00 x 2.00 x höjd 3.00. Det grävdes också ut en murad brunn försedd med en pump. Senare efter 1905 tillkom tvättstuga och ekonomihus. Den 12/12 1896 försäkrades byggnaderna i Allmänna Brandförsäkringsverket för byggnader å landet och ett värderingsinstrument upprättades (då undertecknad själv har varit verksam som oberoende värderingsman så är dessa instrument väldigt intressanta och ger mycket information). År 1902 fick byggmästarfirman Broberg & Björkqvist i uppdrag att värdera byggnaderna och ge ett värdeutlåtande och då värderades boningshuset till 4 000:- och ladugården till 6 700:-.

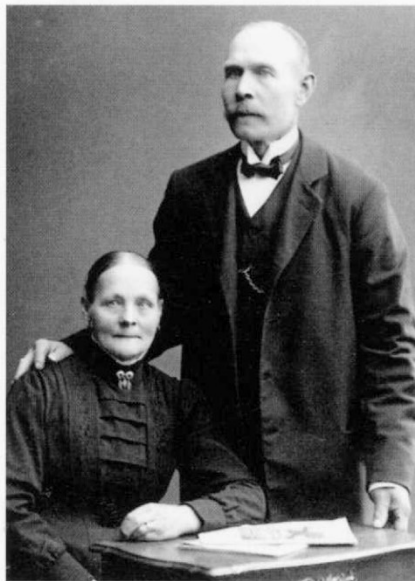
Några andra arrendatorer

I och med lasarettets byggnation så upphörde arrendet och husen revs 1928 eller 1929, boningshuset låg då cirka 50 meter ifrån lasarettbyggnadens västra gavel, strax ovanför kolerakyrkogården. Från 1885 har funnits olika arrendatorer och här följer namnet på en del, 1885-1901 P.A. Åkerlund, 1901-1902 Åkerlunds sterbhus, ca 1902-1910 hästhandlare M.W. Dahn (kan vara densamme som åkare Mauritz Viktor Daun), 1909-1916 slaktare Per Andersson och 1916-192(9) Anna Lovisa Andersson (troligtvis den förres hustru). Familjen Åkerlund lät i sin tur arrendera ut verksamheten eller anställa en förman som skötte gården. En av dessa var min morfars far med familj som följer nedan.

Familjen Petterson

Min morfars föräldrar bodde här åren 1897-1905, inflyttade från Fahlskog i Rångedala socken och

flyttade senare till lägenheten Skogsberg 1 nedanför Hasselbacken. Deras namn var Johan Petterson (1859-1934) och Kristina Andersdotter (senare Petterson) (1849-1940) och hade tre söner. Han kallas ibland för rättare (förman eller fördräng) och ibland för hälftenjordbrukare samt även förr arrendator, bedrev här jord- och skogsbruk, mjölkade de ca 10 kor som fanns och körde mjölken till Staden. Hon livnärde sig på att baka på beställning till folk i Staden.

Kristina och Johan Petterson

Johan drog ett hårt lass, han dikade ur mossen där idrottsplatsen Björkängsvallen idag ligger och det där tidigare låg en skjutbana samt runt omkring lasarettområdet. I kontraktshandlingarna till arrendet av år 1902 kan man utläsa att det var svårt att bedriva jordbruk då det saknades utfartsvägar och vägar inom hemmanet som arrendatorn själv tvingats anlägga för stora pengar. Inte undra på att Johan tröttnade på allt slit och sade upp sig och istället tog anställning som fabriksarbetare. Emellertid så har en kusin till min mor berättat om en historia som är värd att återges i sammanhanget. När Johan på ålderns höst, omkring 1934, blev sjuk och hamnade på det nya lasarettet vid Björkäng, visade han för en läkare att en

gång i tiden hade hött i hus beläget ca 50 meter ifrån lasarettbyggnadens västra gavel. Läkaren som troligtvis inte var ifrån Borås trodde inte på detta utan fick för sig att patienten inte var fullt frisk i huvudet utan lite Pom Pom, och skakade på sitt eget huvud och pekade med pekfingret mot huvudet! Han visste inte hur fel han hade och hur rätt Johan hade!

Till sist

I Borås Tidning finns i slutet av 1890-talet införda flera annonser undertecknade av "Arrendatorn" och "Innehafvarne" på Björkäng (ibland nämns också egendomen Saläng) med rubrikerna "Vid laga vite" och "Varning". Det verkar som man hade problem med att föreningar och enskilda, som hade olovliga sammankomster och dans samt kaffefester, nedrev inhägnader, ofredade kreatur, gjorde överkan, störde ägofriden, vistades där utan tillåtelse etc. Man påtalade att den som bryter detta "kommer att åtalas enligt gällande lag". Man kan också läsa i samma tidning år 1902 om tidningens insamling till de nödlidande i Norrland, Jämtland och Vesterbotten m. fl., häri återges namn på flera personer och företag i Borås. En av dessa som bidrager med 1:- till Jämtland är ovannämnde Johan Petersson, Björkäng, han hade det nog inte så fett men gav nog av sitt varma hjärta!

Källor:

- 1) Borås Stadsarkiv, Borås Drätselkammarens arkiv
- 2) Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm, Ny bebyggelsehistorisk databas, brandförsäkringsvärderingsinstrument
- 3) Sörmlands museum, fotosamlingen, Länsvetrinär Torsten Segelberg med familj i Nyköping samling
- 4) Wasling Lennart, Cultrum.se, Borås Salängen och Salängen -Lugnet Borås
- 5) Diverse litteratur

Peder Claesson, Brämhult